

**(Pre)zaduženi: društveni
aspekti zaduženosti
kućanstava u Hrvatskoj
Petra Rodik (Zagreb: Jesenski i
Turk, 2019., 208 str.)**

Irma Jakić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3
Sociologija, 3. godina preddiplomskog studija
irmajakic1@gmail.com

Knjiga *(Pre)zaduženi: društveni aspekti zaduženosti kućanstava u Hrvatskoj* sociologinje Petre Rodik vrijedna je i iscrpna teorijska i empirijska analiza problema (pre)zaduženosti u hrvatskom društvu s posebnim osvrtom na dužničku krizu vezanu uz stambene kredite u švicarskim francima koja je u Hrvatskoj eskalirala nedugo nakon globalne ekonomske krize 2008. godine.

Knjiga je izdana 2019. godine te se sastoji od predgovora, uvoda, dvaju glavnih dijelova i zaključka te dodatka (dodatnih tablica, primjera i kronološkog pregleda događaja) koji nam služe za jasnije shvaćanje njena sadržaja.

U predgovoru Rodik objašnjava motivaciju za istraživanjem teme (pre)zaduženosti. Osim osobne motivacije, koja se javila kao rezultat direktne uključenosti u zbivanja oko krize s dugovanjima u švicarskim francima kao korisnice kredita u francima, ali i bivše članice Udruge Franak, Rodik je kao sociologinja u ovoj dužničkoj krizi vidjela i profesionalnu motivaciju. Stoga je ovo djelo, kojim Rodik nastoji “integrirati i analitički usustaviti podatke i argumente o nastanku, strukturi i posljedicama zaduženosti kućanstava sa stambenim kreditima u švicarskim francima” (Rodik, 2019: 11), jedinstven produkt njene sociološke imaginacije.

U uvodu, autorica najavljuje sadržaj knjige te detaljnije objašnjava na što se fokusira u knjizi, objašnjava teorijsko-konceptualni okvir i metodologiju kojima će se služiti pri teorijskom i empirijskom shvaćanju fenomena (pre)zaduženosti. U fokusu su stambeni, a ne potrošački krediti, budući da su dugotrajniji i rizičniji radi čega su tijekom dužničke krize u švicarskim francima najviše i utjecali na zadužena kućanstva u Hrvatskoj, ali i zato što sociološke analize dugovanja najčešće analiziraju dugovanja nastala radi kupovine potrošne robe, dok stambene kredite stavljaju u drugi plan, čime propuštaju analizirati šire strukturne uzroke i uvjete nastanka dužničkih kriza, a koje ovom knjigom dobivaju potrebnu pažnju. Osim strukturnih dimenzija dugovanja, Rodik iz više teorijskih

perspektiva analizira i njegove motivacijske, interakcijske i akcijske dimenzije. Nakon pregleda ključnih teorijskih i istraživačkih tradicija koje se bave fenomenom (pre)zaduženosti, a čiji sukus lako tumači i time tematiku knjige čini čitatelju shvatljivijom već na samom početku, Rodik ističe još jedan odmak ove knjige od *mainstream* socioloških analiza dugovanja, a taj je da zaduženost i prezaduženost, umjesto kao zasebne fenomene, analizira kao kontinuiran i jedinstven fenomen. Nakon teorijsko-konceptualnog okvira, čitatelj saznaje detalje o izvorima podataka koji su korišteni za potrebe knjige te o samoj metodologiji istraživanja. Istraživanje je zamišljeno kao studija slučaja pa su stoga kombinirani raznovrsni izvori podataka te različite metode analize podataka, što kvalitativne (pri čemu najvažniji empirijski materijal predstavljaju svjedočanstva dužnika objavljena u *Crnoj knjizi Udruge Franak* 2012. godine), što kvantitativne (uglavnom podaci iz ranijih istraživanja prikupljeni metodom ankete, službeno dostupni podaci na nacionalnoj i europskoj razini i sl., analizirani metodama inferencijalne statistike).

Nakon uvoda slijede dva glavna dijela knjige. Prvim se dijelom pokrivaju ključni strukturni čimbenici te nacionalni i globalni makroekonomski trendovi koji su utjecali na porast zaduženosti u Hrvatskoj, a drugim dijelom dobivamo uvid u perspektive samih dužnika.

Konkretnije, prvi dio knjige sastoji se od 2. i 3. poglavlja, *Hrvatska u međunarodnom kontekstu* i *Transfer rizika od međunarodnog tržišta kapitala do dužnika*, kroz koje se sagledava širi socioekonomski kontekst i globalni trendovi koji su utjecali na rast zaduživanja u svijetu te se opisuje kretanje zaduženosti u Hrvatskoj prije izbijanja ekonomske krize 2008. godine. Rodik ovdje Hrvatsku stavlja u širi međunarodni kontekst ukupnog porasta zaduženosti kućanstava što, kroz pregled dosadašnjih istraživanja, povezuje s globalnim kapitalnim i makroekonomskim kre-

tanjima (kao što su, primjerice, uvođenje eura, razvoj financijske infrastrukture i zajedničkog tržišta financijskih usluga, niske kamatne stope, itd.) te institucionalnim i društvenim promjenama (npr. razvoj konzumerizma i demokratizacije zaduživanja) od kojih Hrvatska nije bila izuzeta. Uz to, u ovom se dijelu knjige autorica osvrće i na motive i posljedice ulaska stranih banaka na hrvatsko tržište kojeg vidi kao jedan od ključnih faktora kreditne ekspanzije u Hrvatskoj. Pritom iz analize ne izostavlja netransparentnu privatizaciju banaka koja se u Hrvatskoj odvijala nakon raspada SFRJ, bankarske mehanizme stvaranja profitabilnosti te društveno-institucionalne elemente koji su također doprinijeli porastu zaduženosti hrvatskih kućanstava.

U drugom dijelu knjige, primarno se oslanjajući na podatke sakupljene u *Crnoj knjizi* Udruge Franak, Rodik analizira svjedočanstva dužnika sa stambenim kreditima u švicarskim francima - njihovu perspektivu, iskustvo i posljedice zaduživanja. U 4. poglavlju, *Kreiranje (pre)zaduženih subjekta*, elaborira motivacije i razloge dužnika za podizanje kredita u francima (najčešći motiv bili su obiteljski razlozi i rješavanje vlastitog stambenog pitanja), načine i uvjete odabira banke u kojima su dizali kredit te valute u kojoj je kredit uzet (postojala su razna ograničenja pri odabiru kreditnog proizvoda, procjeni kreditne sposobnosti i sl.), interferiranje osobnog bankara u odluku o odabiru određene valute, konkretno švicarskog franka (pri čemu su klijenti često bili uvjereni od strane osobnog bankara da je kredit u francima stabilna, sigurnija i povoljnija opcija od kredita u eurima) te sam proces potpisivanja ugovora o kreditu s bankom. Petim poglavljem, *(Pre) zaduženost kao relacija (društvena dinamika otplate duga)*, Petra Rodik zahvaća tipične puteve dužnika u (pre)zaduženost uz rastuća plaćanja financijskog tereta otplate i poteškoća s otplatom duga koji se shvaćaju u odnosu na određena sociodemografska obilježja ljudi koji su imali stambeni kredit u francima (zaposleni na neo-

dređeno, posjeduju viši stupanj obrazovanja, stanuju u urbanim sredinama, u braku su, imaju maloljetnu djecu, itd.), uz napomenu kako su u prosjeku imali nešto niže prihode od onih koji su se zaduživali u eurima. Neočekivani porast rate kredita ističe se kao glavni problem za sve korisnike kredita u švicarskim francima. Na kraju drugog dijela, u posljednjem, šestom poglavlju knjige, Rodik opisuje posljedice (pre)zaduženosti dužnika koje dijeli na financijske i nefinancijske. Svjedočanstva dužnika pokazala su kako su najčešće financijske posljedice bile materijalna deprivacija, daljnje zaduživanje zbog nedostatka sredstava za život, blokada bankovnih računa i ovrhe, dok su se nefinancijske posljedice takve (pre)zaduženosti, obrazlaže dalje Rodik, odnosile na zdravstvene i obiteljske posljedice (razvitak depresije, anksioznosti, osjećaja poniženja, neizvjesnosti, problemi u braku, razvodi, itd.). Osim zdravstvenih i obiteljskih posljedica, iskustva dužnika otkrila su i kako je (pre)zaduženost u švicarskim francima rezultirala stigmatizacijom dužnika od strane okoline, povećanim rizikom od društvene isključenosti te individualizacijom odgovornosti koja je uvelike bila zastupljena u javnom diskursu pri čemu autorica daje i konkretne primjere javnih ličnosti i novina koje su doprinijele stvaranju negativne atmosfere prema dužnicima upletenima u dužničku krizu u francima koje se držalo (jedinim) krivcima za nastalu situaciju.

Naposljetku, u zaključku knjige, Rodik sumira izneseno te daje kratak osvrt i na aktualnu stambenu politiku u Republici Hrvatskoj uz povlačenje paralele s lekcijama naučenim tijekom posljednje dužničke krize te uz oprezna predviđanja o budućim kreditno-nekretnim kretanjima i njihovim možebitnim posljedicama.